

ҚИССАДА ВАТАНПАРВАРЛИК ТАЛҚИНИ
Шоира Ахмедова БухДУ профессори, ф.ф.доктори
Махлиё Худойбердиева, БухДУ, филология факультети 3
курс талабаси

Аннотация. Мазкур мақолада истеъдодли ўзбек адиби Миркарим Осимнинг ватанпарварлик мавзусидаги қиссаларидан бири “Тўмарис” асари ҳақида фикр юритилади. Ватанни севиш, уни ардоқлаш ғоясини ўзида сингдирган Тўмарис образи таҳлилга тортилган ва бугунги кунимиз учун маълум хулосалар чиқарилган.

Калит сўзлар. Қисса, адиб, тарихийлик, ҳаққонийлик, ватанпарварлик, талқин ва таҳлил, образ.

Abstract. In this article, one of the stories on the theme of patriotism, "Tomaris", written by the talented Uzbek writer Mirkarim Osim, is discussed. The image of Tomaris, who embodies the idea of loving the motherland and honoring it, was analyzed and certain conclusions were drawn for today.

Keywords. Short story, literature, historicity, truthfulness, patriotism, interpretation and analysis, image.

КИРИШ. Миркарим Осим ўз замондошлари орасида тарихга мурожаат қилган адибларнинг энг олдинги сафида борди. Чунки у тарихий мавзуда ёзилган ҳикоя ва қиссаларида тарихийлик ва ҳаққонийлик тамойилларига тўла амал қилиб, зиддиятли тарихий материаллар орасидан энг характерлиларини танлаб олди ва тарихий жараённи бадиий идрок этиш, талқин қилиш, ҳаёт ҳақиқатининг ҳаққонийлигини тўғри кўрсатиш йўлидан борди. Шунинг учун ҳам унинг ҳар бир асарида асрлар бўйи эзгулик билан ёвузлик ўртасидаги кураш нафаси уфуриб туради-ю, ёш авлодларни ўтмиш ва унинг буюк инсонларига нисбатан муҳаббат руҳида тарбиялайди, уларга ватан озодлиги,

эрки учун кураш воқеаларидан сабоқ бериб, ватанпарварлик ва инсонпарварликни улуғлайди.

Тарихимизнинг энг қадимги даврлари ҳақида ҳикоя қилувчи, мўғул мустамлакачиларига қарши курашларни тасвирловчи «Широк», «Темур Малик», «Тўмарис», «Ўтрор», «Искандар ва Спитамен» каби асарлари, «Карвон кўнғироғи», «Элчилар» каби асарлари, эзгулик йўлида жасорат кўрсатган буюк сиймолар, шоирлар даҳосини улуғлаган Ибн Сино ҳақидаги қиссаси, «Жайхун», «Зулмат ичра нур», «Маҳмуд Торобий», «Алжабрнинг туғилиши» каби асарларида адибнинг тарих ҳақиқатларини ўзига хос йўллар билан тасвирлаш методи, адиб сифатидаги изланишлари шаклланиб борганлигини кўриш мумкин.

Асосий қисм. Адабиётшунос олим С. Мирвалиев тарихчи адиб М.Осимнинг асарларини мавзу йўналиши бўйича уч қисмга бўлиб таҳлил қилиш ва баҳолашни тавсия этади:

1. Тарихий қаҳрамонлик тўғрисидаги асарлар.
2. Тарихий-маиший мавзудаги асарлар.
3. Тарихий таржимаи ҳол асарлари [Мирвалиев, 1995, 60] .

Қаҳрамонлик мавзусига бағишланган «Ўтрор», «Тўмарис», «Широк», «Темур Малик», «Искандар ва Спитамен» каби асарларда Александр Македонский, Эрон шоҳлари, мўғуллар истилоси ва уларга қарши қаҳрамонона кураш олиб борган халқларимизнинг ватанпарварлик курашлари эрк, озодликни ҳар нарсадан афзал билиб, қулликка тушгандан ўлган афзал деб жонларини ҳам аямаганликлари ҳаққоний акс эттирилган.

Қадимги аждодларимиз яратган халқ оғзаки ижоди намуналари орасида қаҳрамонлик эпослари муҳим ўрин тутди. Қаҳрамонлик эпосининг кўп асарлари тарихий воқеалар қадимги ота-боболаримизнинг чет эл босқинчиларига қарши олиб борган ватанпарварлик, эрк ва мустақиллик учун олиб борган курашлари асосида юзага келди. Бундай қаҳрамонлик эпосларида

ватан мустақиллиги ва инсон эркини ҳар нарсадан устун қўювчи ҳақиқий ватанпарварлар ва жасур, фидокор аждодларимизнинг ўлмас образлари яратилди. Тўмарис, Широқ ана шундай оташин ватанпарварлар образидир.

Тўмарис Кирга қарши курашга қизиққан ғайратли, кўп жанг кўрмаган, тажрибасиз ўғли Спарганизни бемаслаҳат қўшин боши қилиб тайинлаганидан пушаймон ейди. Агар биз юборган қўшинга Спарганиз эмас, жангларда суяги қотган, эҳтиёткор бир киши бошчилик қилганда, йигитлар орасида қизлар, аёллар бўлганида, бу фалокат рўй бериб йигитларимиздан ажраб қолмас эдик деган фикрларни айтиб, ўз камчиликларини мардлик билан бўйнига олади:

“Рост айтасиз, мен суяги қотмаган ўлимни бу ишга бемаслаҳат бошлиқ этиб юбордим ва манманликнинг жазосини тортдим» [М.Осим, 1995, 13]. Сўнг Тўмарис кўпни кўрган, тажрибали одамларни йиғиб, маслаҳат қилади. У барча қариялар ва болаларни орқага юбориб, барча эр-хотин, йигит-қизларни қуроллантирсак, душманни чўл ичига алдаб олиб кириб, ўша ерда қириб ташлаш режасини тузади. Бу билан ёзувчи Тўмариснинг халқ билан бир тану бир жон эканлигини, халқпарварлигини ҳам таъкидлаб ўтади.

Тўмарис тиш-тирноғи билан қуролланган эронийлар ила жанг қилса, оқибати яхши бўлмаслигини биларди. Шунинг учун душманни чўлларда сарсон қилиб, унинг тинкасини қуритиш ва қулай жой топиб жанг қилиш режаларини ишлаб чиқади. У кўчманчи массагетларнинг сувсиз чўлларда ўзини яхши ҳис этишини, «чўллар уларни ўз бағрида ўстирган меҳрибон онаси» эканлигини, қаерда бўлиқ, қаерда қуруқ борлигини яхши биларди. Шунинг учун душманни чўллар ичига олиб кириб, уларни сувсиз, озиқ-овқатсиз қолдириб, тор-мор қилиш режасини ишлаб чиқади. Аскарларнинг кийим- бошлари, қуроллари қандай ҳолатда эканлигини эринмай, синчиклаб текшириб чиқади. Халққа мурожаат қилиб,: «Қаерга кетаётганингизни ҳаммангиз яхши биласиз. Шу кетганча ё ҳаммамиз битта қолмай қирилиб, ўз конимиз билан шаънимизга тушган доғни ювиб ташлаймиз ёки душманни

кириб юбориб, ғалаба билан қайтамыз. Орамизда Эрон шоҳи олдида тиз чўкадиган номард йўқ! Биз, албатта, енгамиз» [М.Осим, 1995,23], -дейди. Бу кайнок сўзлар Тўмарис образини тўлдириб, уни китобхонга янада яқинлаштиради. Ўқувчида бу образга нисбатан кучли эҳтиром туйғуларини уйғотади. Бу образ ёш авлод қалбида Ватанни севиш, ардоқлаш, ўтмишга кучли ҳурмат ҳисларини тарбиялаш учун мактабда ўқитувчиларга катта бадиий-тарбиявий восита бўлиб хизмат қилиши мумкин. Шунинг учун бу асар мактаб дарсликларига киритилган, болалар уни севиб мутолаа қиладилар.

Қиссада тасвирланган Тўмарис образи ватанпарварлиги, мардлиги, ақл ва фаросати билан асрлар оша ўзининг жозибасини йўқотмай келаётган тарихий шахс тимсолидир. Унинг жуда кўп фазилятлари бугунги кун ўқувчисига ҳам, келажак авлодга маънавий озуқа бера олади. Асардаги бошқа образлар бош қаҳрамон тимсолини тўлдириш, тарихий воқеа-ҳодисаларни ўқувчи кўз олдида ёрқин гавдалантириш вазифаларини ўташи билан аҳамиятлидир.

Хулоса. «Тўмарис тарихий қиссаси тинчлик-осойишталик урушни, адолат, зулмни, разилликни мардлик ва шижоат, сохталик ва макр-ҳийлани енгади деган халқона ғояни илгари суради. Ҳар қанча кучли, зўр бўлмасин ҳақиқат ва ҳақ босқинчилик ва тиланчилик устидан ғалаба қозонишга ишонч ҳосил қилади. Ватан, халқ тинчлиги, осойишталиги учун курашган ота-боболаримиз, момоларимизнинг энг яхши хислатлари ва эзгу ниятлари халқ қаҳрамони Тўмарис қиёфасида умумлаштирилган.

Ўзбекистон халқининг ўз она юртининг мустақиллиги, эрки ва озодлиги учун олиб бораётган машаққатли ишларни тўла-тўқис амалга оширишда «Тўмарис» каби қаҳрамонлик, тинчлик ва эрк курашини мадҳ этувчи асарларнинг тарбиявий аҳамияти ниҳоятда улкан. Мактаб ўқувчилари бу асарларни (афсона ва қиссани) адабиёт дарсларида ўрганадилар. Хотин-қизларнинг мустақиллик учун олиб борган курашларини Тўмарис мисолида

кўриб, уларнинг она-Ватанга муҳаббати ошади, ватан учун фидокор, толмас курашчи бўлиб етишиш иштиёқи жўш уради. Тўмарисдан юрт-тинчлиги, халқнинг осойишталигини кўз қорачиғидай ҳимоя қилишни ўрганадилар. Ҳалоллик, мардлик ва шижоатли, ҳушёр бўлишнинг шу кунлардаги аҳамиятини тушуниб етадилар. Айниқса, муқаддас Ватанмиз тинчлиги ва осойишталигини кўролмаётган турли ғаразли кимсаларга қарши курашда ҳушёрроқ бўлишни уқиб, «Ўз уйингни ўзинг асра» шиорини дастур амал қилиб олиш, жонажон Ўзбекистонимизнинг мустақиллигини мустаҳкамлаш, истиқлол берган озодликни ҳимоя қилиш учун янада дадилроқ, ҳушёрроқ бўлиб, Ватан тупроғининг муқаддас эканлигини тушуниб етишда мазкур қиссанинг аҳамияти катта. Шунинг учун ҳам бу тарихий қаҳрамонлик қиссаларини икки маротаба оsonдан қийинга қараб бориш асосида ўрганиш янада аҳамиятлидир. Қуйи синфда болалар «Тўмарис» ҳикоясини қисқароқ ўрганиш, юқори синфларда «Тўмарис» тарихий- қиссасини чуқурроқ тарзда мазмуни, образлари, тили ва бадиийлигини муштарак ҳолда ҳикоя билан қиёслаган ҳолда ўрганиш самарали ҳисобланади Бу эса бадиий асарнинг моҳиятини чуқур ҳис этиш, гўзалликка ошно бўлиш имкониятлари кенглигини кўрсатади.

Адабиётлар:

1. AKHMEDOVA SHOIRA NEMATOVNA, KADYROVA NASIMA SAIDBURKHONOVNA, and KURBANOVA OLTINOY BEKMURODOVNA. "METHODOLOGY AND SKILLS PROBLEMS." *The journal of contemporary issues in business and government* 27.5 (2021): 778-784.
2. Nematovna, Akhmedova Shoira. "GENRE OF LITERARY PORTRAIT IN THE WORKS OF ALISHER NAVAL." *SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА*: 127

3. Axmedova, Shoir. "THE ROLE OF THE JADID PRESS IN THE FORMATION OF UZBEK LITERARY CRITICISM." *Конференции*. 2021.
4. Ахмедова Ш. Н. ХУРШИД ДАВРОННИНГ АДАБИЙ–ЭСТЕТИК ҚАРАШЛАРИ: Ахмедова Шоира Нематовна, БухДУ ўзбек адабиёти кафедраси профессори, ф. ф. доктори //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 6.2. Махсус сон. – С. 20-28.
5. Ахмедова, Шоира Нематова. "ПРОГРЕСС ПОРТРЕТОПИСАНИЯ В ПЕРИОД ГЛОБАЛИЗАЦИИ В ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ." *Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социально-культурные технологии: векторы развития* (2019): 12-14.
6. Ахмедова, Шоира Нематовна, Лосеева-Танем Бахтияри, and Насима Саидбурхановна Кадирова. "О творческой специфике литературной критики." *Miasto Przyszłości* 42 (2023): 326-329.
7. Давронова Ш. Қиссада бадий далиллашнинг ўрни: //Научно-практическая конференция. – 2021.
 8. Davronova S. Tarihi romanda mutasavvif bilgin simasi //dil ve edebiyat araştırmaları i. – с. 108.
 9. G'aybulloevna D. S. The Issue of Artistic Image of Nature and Method In The Works Of Isajan Sultan (On The Example Of “The Missing Motherland”) //Indonesian Journal of Innovation Studies. – 2022. – Т. 18.
 10. Gaybulloevna, D. S., & Bakhtiyorovna, n. n. psychologist in ulugbek hamdam's novel' father.
 11. Ойбек. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 14-том. Тошкент. «Фан».1979.
 12. Миркарим Осим. Тўмарис қиссаси. Тошкент. «Ўқитувчи».1995.
13. Мирвалиев С. Ўзбек адиблари Тошкент. «Фан» 1993, 60-бет.

14. Sharipova L. XX asrning 70–80-yillari o‘zbek she’riyatida folklorizm
// Toshkent: Fan. – 2011. – T. 153.

15. Шарипова Л. ТИЛАК ЖЎРА ШЕЪРИЯТИНИНГ ЎЗИГА
ХОСЛИКЛАРИ: Лайло Шарипова, БухДУ ўзбек тили ва адабиёти кафедраси
профессори, ф. ф. д //Образование и инновационные исследования
международный научно-методический журнал. – 2023. – №. 4. – С. 53-56.